

Factsheet dak- en thuisloze jongeren in Nederland

Datum: augustus 2019

In deze factsheet staan de belangrijkste cijfers en gegevens over dak- en thuisloze jongeren in Nederland. De factsheet is opgesteld door Movisie, in opdracht van SZN (Stichting Zwerfjongeren Nederland). De factsheet is gebaseerd op onderzoeken uit de afgelopen jaren.

Over wie hebben we het?

De meeste jongeren die zwerven zijn thuisloos en niet dakloos. Ze slapen niet letterlijk op straat (dakloos), maar zwerven tussen logeeradressen en slaappleatsen bij instanties, zoals de crisisopvang (thuisloos). De officiële definitie (opgesteld in 2011 door het Ministerie van VWS samen met betrokken partijen) is: 'Zwerfjongeren zijn feitelijk of residentieel daklozen onder de 23 jaar met meervoudige problemen.'¹ De leeftijdsgrens die in het huidige landelijke beleid wordt gehanteerd is jongeren tussen de 18 en 27 jaar.²

Een jongere die geen vaste woonplek heeft en daar ook geen uitzicht op heeft, is dakloos. Hij/zij overnacht tijdelijk bij vrienden of familie, in een noodopvang of in de buitenlucht. Een jongere die zelfstandig (dus zonder een ouder) ingeschreven staat bij een instelling voor maatschappelijke opvang, zoals zwerfjongerenpensions en nachtopvang, noemen we residentieel dakloos. Hij valt daarmee volgens de definitie onder de noemer zwerfjongeren.³

En jongeren onder de 18?

In veel onderzoeken en beleidsstukken begint de leeftijdscategorie voor dak- en thuisloze jongeren bij 18 jaar. Er zijn echter ook jongeren onder de 18 die dak- en thuisloos zijn. In 2016 werd hun aantal geschat op 3.960.

¹ Ministerie van VWS, *Zwerfjongeren in Nederland, een heldere definitie*.

² Ministerie van VWS (2019), *Actieprogramma Dak- en Thuisloze Jongeren 2019-2021*.

³ Ministerie van VWS, *Zwerfjongeren in Nederland, een heldere definitie*.

Hoeveel jongeren zijn dak- of thuisloos?

Feitelijk dakloos

Het CBS schatte dat er op 1 januari 2016 ongeveer 10.700 jongeren van 18–27 jaar in Nederland dak- of thuisloos waren. Deze cijfers zijn schattingen, exacte cijfers ontbreken.⁴

Residentieel dakloos

Een jongere zonder eigen woonruimte, die zelfstandig ingeschreven staat bij een instelling voor maatschappelijke opvang, noemen we residentieel dakloos. Uit gegevens van de Federatie Opvang blijkt dat in Nederland in 2016 3.960 jongeren van 18-22 jaar gebruik hebben gemaakt van maatschappelijke opvang en 9.730 van 23-30 jaar.⁵ Bij deze cijfers zijn jongeren die begeleid wonen (RIBW) niet meegeteld.

Stijging aantal dakloze jongeren

Het CBS constateerde dat in 2016 het aandeel jongeren onder alle daklozen met 41% aanzienlijk hoger lag dan in 2015. Toen was het aandeel jongeren 27%. In 2016 verbleven naar schatting 12.400⁶ dakloze jongeren in Nederland. In 2015 waren dat er nog 8.300. In de periode 2009-2015 fluctueerde het aandeel jongeren tussen 22 en 29 procent: er was toen al sprake van een lichte stijging.⁷

Etniciteit

De verhouding tussen daklozen met een westerse en niet-westerse achtergrond is de afgelopen jaren veranderd. In 2009 had ongeveer 36 procent een niet-westerse achtergrond. In de daaropvolgende jaren is dit gestegen naar boven de 40 procent. In 2016 ging het zelfs bijna om de helft van alle daklozen. Onder hen veel jongeren: bijna de helft was tussen de 18 en 30 jaar.⁸

Leeftijd

De leeftijdsverdeling verschilt van onderzoek tot onderzoek, mede vanwege de uiteenlopende gehanteerde definities en leeftijdsgrenzen. Toch kun je zeggen dat zwerfjongeren tussen de 16 en 21 jaar de grootste groep vormen.⁹

⁴ CBS (2016), *Dakloos: vaker jong en niet-westers*.

⁵ Smulders, L.M., Bunt, S., Van Eerten, J.J.C. (2018), *Rapportage onderzoek zwerfjongeren en schulden*.

⁶ Leeftijdscategorie 18-30 jaar.

⁷ CBS (2016). *Dakloos: vaker jong en niet-westers*.

⁸ CBS (2016). *Dakloos: vaker jong en niet-westers*.

⁹ Jeeninga, W. (2010). *Zwerfjongeren, omvang, kenmerken en zorgbehoeften*.

Geslacht

Het merendeel van de groep dak- en thuisloze jongeren zijn jongens; een kwart tot eenderde zijn meisjes. Van de dak- en thuisloze meisjes heeft een kwart tot de helft een kind of is zwanger. In totaal heeft ongeveer één op de zes dak- en thuisloze jongeren een kind.¹⁰

Problematiek van dak- en thuisloze jongeren

Op basis van de ernst en aard van de problematiek zijn drie categorieën van dak- en thuisloze jongeren te onderscheiden:

1. *Milde problematiek*: problematiek binnen één domein, goede basis, hoge aansluiting bij de

leefgebieden wonen, werken, relaties en identiteit. Weinig traumatische ervaringen, laag middelengebruik, kansrijk binnen de hulpverlening;

2. *Ernstige problematiek*: problematische thuissituatie, politie- en justitiecontacten, problematisch softdruggebruik, LVB (lichte verstandelijke beperking), veel hulpverlening gehad;

3. *Zeer ernstige problematiek*: problematische thuissituatie, psychiatrische problematiek, drugsverslaving, zeer ernstige gedragsproblematiek, veel traumatische ervaringen, moeilijk te begeleiden.

Lees [hier](#) meer over een alternatieve benaming van deze groepen en de persona's (fictieve personen) die elke categorie vertegenwoordigen.

Dak- en thuisloosheid: een lang proces

Er gaat een lang proces vooraf aan het moment dat iemand dak- en thuisloos raakt. Elke fase van dak- en thuisloosheid heeft andere kenmerken. Hieronder worden ze besproken.

Het proces tot dak- en thuisloosheid: waardoor raken jongeren dak- en thuisloos?

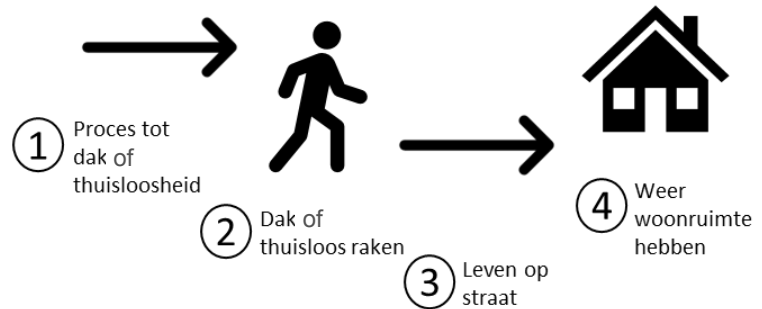
Persoonlijke factoren

Jongeren die dak- of thuisloos zijn geraakt, hebben in veel gevallen te maken met complexe, meer-voudige problematiek, zoals financiële, psychische en/of verslavingsproblemen, eventueel in combinatie met een licht verstandelijke beperking.¹¹ Vaak hebben deze jongeren ook relationele problemen

¹⁰ Jeeninga, W. (2010). Zwerfjongeren, omvang, kenmerken en zorgbehoeften.

¹¹ Barendregt, Schrijvers, Baars en Van de Mheen (2011), *Zorg voor jongeren met ernstige problematiek*.

meegemaakt, zoals huiselijk geweld, conflicten thuis, het verbreken van een relatie en de scheiding of verlies van ouders. Ook speelt het gebrek aan een sociaal netwerk mee. De jongeren hebben vaak geen ondersteunend sociaal netwerk om op terug te vallen. Dat maakt dat hun netwerk hen niet kan helpen, waardoor de jongeren er alleen voor staan.

Figuur 1: proces van dak- en thuisloosheid

Risicofactoren

Een aantal factoren maakt dat jongeren meer kans lopen op dakloosheid. Dit zijn de risicofactoren:

- /// **Opvoeding:** verstoorde hechtingsrelaties, familieconflicten, mishandeling en misbruik, verlies van vertrouwen in één of beide ouders, opgroeien in een pleeggezin, geschiedenis van staatsinterventie of uithuisplaatsing;
- /// **Gezinsamenstelling:** afwezigheid vader, jonge moeder, verslavingsproblematiek ouders, laag opleidingsniveau ouders, oudste kind in groot gezin, regelmatig veranderingen van woonadres, scheiding en verandering in gezinsamenstelling (met name stiefouder bij oudere jongeren en jongens);
- /// **Schoolloopbaan:** gepest worden, spijbelen, slechte schoolprestaties, vroegtijdig schoolverlaten en negatieve invloed vrienden;
- /// **Life events:** doormaken van trauma/ingrijpende gebeurtenis, posttraumatische stressstoornis (PTSS), gedragsproblemen, depressie, psychosen, druggebruik, frequent alcoholgebruik, beperkingen in het dagelijks functioneren en tienermoeder- en zwangerschap.¹²
- /// **Financiële positie van de ouders.** Ouders met een beperkt inkomen of een uitkering hebben minder mogelijkheden om hun kind financieel te steunen. Ouders zijn onderhoudsplichtig totdat hun kind 21 jaar wordt en daarmee verantwoordelijk voor onderdak, kleding, voeding, scholing en medische hulp. De (financiële) situatie van de ouders kan dit in de weg staan.

Systemische factoren

De samenleving is complex georganiseerd. Daarbij is momenteel zelfredzaamheid het motto: de systemen in de samenleving gaan ervan uit dat jongeren vanaf het 18^e levensjaar zelf regie kunnen nemen over hun financiële situatie en woonsituatie, en kunnen participeren in de samenleving. Dat brengt de nodige uitdagingen met zich mee. Weinig jongeren zijn namelijk op hun 18^e zelfredzaam. Dat vraagt veel doorzettingsvermogen en begrip van die systemen. En dat valt niet mee. De groep

¹² De Wit, Segeren, Van Husen en Fransen (2012), *Het voortraject van Amsterdamse Zwerfjongeren*.

jongeren zonder positief sociaal netwerk heeft dan ook goede ondersteuning nodig in de overgang naar zelfstandigheid.¹³

Veel jongeren die zwerven (60%) hebben een verleden in de jeugdzorg.¹⁴ Vaak weten jongeren na hun 18e, als de jeugdzorg stopt, de weg naar de juiste hulp niet goed te vinden. Of die hulp sluit niet goed aan bij hun behoefte. Veel van hen hebben al een lange weg in de hulpverlening afgelegd. En als de verplichte hulp vrijwillig wordt als ze 18 worden, wijzen zij die hulp vaak af en zoeken ze het verder zelf uit. Ze maken vaak gebruik van mogelijkheden als geld lenen, schulden maken en toegang tot drank en drugs, zonder dat iemand hen waarschuwt voor de risico's van deze keuzes. Deze vrijheden zijn niet voor elke jongere even gunstig. Zeker voor kwetsbare jongeren kunnen alle mogelijkheden tot grote problemen leiden.¹⁵

Een andere complicerende factor is de kostendelersnorm. Door de kostendelersnorm is de samenstelling van een huishouden van invloed op de hoogte van de uitkeringen van de individuele gezinsleden.¹⁶ Een meerderjarig inwonend kind kan dan financieel nadelig zijn voor ouders. Ouders besluiten soms om vanwege dit financiële nadeel hun kind uit huis te zetten.

Gebrek aan huisvesting is meestal niet het enige probleem waar dak- en thuisloze jongeren mee kampen. Een vaste woonplek is vaak een randvoorwaarde om een zorgverzekering te kunnen krijgen, inschrijving opleiding, aanvragen studiefinanciering of een uitkering te kunnen. Dak- en thuisloze jongeren hebben daarmee geen tot weinig toegang tot een inkomen. Voor kwetsbare jongeren is het lastig om een baan en ook een huis te vinden. Een werkloze jongere heeft weinig inkomsten. En met een beperkt budget een huis zoeken, is nagenoeg onmogelijk. Deze factoren spelen samen een rol in het dak- en thuisloos raken. De aansluiting bij de samenleving hangt daarmee voor deze jongeren aan een zijden draadje. Ook falende organisaties en systemen kunnen leiden tot dakloosheid onder jongeren, bijvoorbeeld omdat toegang tot passende hulpverlening moeizaam verloopt.

Het moment van dak- en thuisloos raken

Het kan in principe iedereen overkomen: door een samenloop van omstandigheden je vaste woonruimte verliezen en op straat komen te staan. Mensen die dit overkomt, slapen bij vrienden of familie, bij een opvang of zelfs op straat. Jongeren vanaf 18 jaar kunnen aankloppen bij maatschappelijke

¹³ Rijk en Vier grote steden (2011), *Plan van aanpak dak- en thuislozen (maatschappelijke opvang)*.

¹⁴ De Wit, Segeren, Van Husen en Fransen (2012), *Het voortraject van Amsterdamse Zwerfjongeren*.

¹⁵ Ministerie van VWS (2011). *Zwerfjongeren. Aanpak en achtergrond voor beleid*.

¹⁶ Divosa (2017). *CBS: Meer jongeren dakloos*.

opvang. De opvang kan ook ondersteunen in het aanpakken van schulden, het regelen van een post-adres en inkomen en het aanpakken van verslavingen.¹⁷ Maatschappelijke opvang is echter geen goede plek voor jongeren; tussen alle volwassenen met hun eigen problematiek kunnen jongeren er niet aan hun toekomst werken.

Wat zijn de gevolgen van dak- of thuisloosheid?

Jongeren die dak- of thuisloos zijn, raken in een vicieuze cirkel. Toegang tot sociale zekerheid, een opleiding en werk zijn problematisch, mede omdat voor veel zaken een woonadres of postadres nodig is. Voor jongeren is het dus niet eenvoudig om hun leven weer op de rit te krijgen.

Andere gevolgen van dak- of thuisloosheid zijn een continu gevoel van onveiligheid, onrust en een gebrek aan privacy. Dak- of thuisloosheid heeft zeer negatieve gevolgen voor de gezondheid. Daardoor hebben dakloze mensen een veel lagere levensverwachting. Voor meisjes is dakloosheid mogelijk nog problematischer dan voor jongens. Dakloosheid drijft hen makkelijk richting ongewenste afhankelijkheidsrelaties, bijvoorbeeld als mannen hen slaapplekken, eten, drinken en (mogelijk) drugs aanbieden.¹⁸

Wat gebeurt er als iemand weer huisvesting heeft?

Jongeren geven aan behoefte te hebben aan een veilige plek. Dat hoeft niet per definitie een eigen huis te zijn, het kan ook een tijdelijke plek zijn. Ook hebben ze behoefte aan iemand die zich om hen bekommert en hen ondersteunt in het leren van woon- en levensvaardigheden. En natuurlijk leefgeld. Vanuit die positie kunnen dak- en thuisloze jongeren toewerken naar een volgende stap: een eigen vaste woonplek.¹⁹ Een vaste woonplek vinden is echter niet eenvoudig.

Als de vicieuze cirkel van dak- of thuisloosheid doorbroken kan worden - bijvoorbeeld door het vinden van een vaste kamer of woning - begint een periode waarin meer stabiliteit is. Een vaste woonplek is een startpunt, maar met het vinden van een huis zijn voor de meeste jongeren nog niet alle problemen opgelost. Voor jongeren die een tijdlang geen postadres hebben gehad, betekent dit een berg aan regelwerk: er komt veel post binnen, en in het geval van (grote) schulden mogelijk ook deurwaarders. Met een vaste woonplek kan de jongere werken aan het afmaken/beginnen van een studie, het afbetalen van schulden en het vinden van werk. Een waar nodig ondersteunende coach is hierbij zeer gewenst.

¹⁷ Rijksoverheid, *Opvang voor (bijna) daklozen*.

¹⁸ College voor de rechten van de mens. *Dak- en thuisloosheid*.

¹⁹ Hella Masuger, SZN (Stichting Zwerfjongeren Nederland).

Welke aandacht is er in beleid en hulpverlening voor dak- en thuisloze jongeren?

Actieprogramma Dak- en Thuisloze Jongeren

In maart 2019 lanceerde staatssecretaris Paul Blokhuis van VWS het Actieprogramma Dak- en Thuisloze Jongeren. Het actieprogramma richt zich op: betaalbare woonplekken voor jongeren, voldoende kansen op een opleiding of een baan, financiële bestaanszekerheid en voldoende zorg en ondersteuning.²⁰

Ondersteuningsvraag als uitgangspunt

Het is belangrijk om dak- en thuisloze jongeren (tijdig) ondersteuning te bieden. Deze ondersteuning is niet alleen belangrijk op korte termijn, bij het oplossen van urgente problemen. Op de lange termijn voorkomt ondersteuning dat iemand (in veel gevallen permanent) afstand tot de samenleving oploopt en dat ook zo ervaart. Een hulpvraag of crisissituatie van een dak- of thuisloze jongere is daarom een uitgelezen kans om de jongere adequaat verder te helpen. En daarmee te voorkomen dat de jongere afglijdt. De ondersteuning en mate van ondersteuning varieert per jongere, zie als voorbeeld de **persona's**. Zo heeft persona Jessy met haar perspectiefvolle achtergrond minder ondersteuning nodig dan persona Thijs, met zijn stevigere problematiek.

Overgang van 18- naar 18+

Er is toenemende aandacht voor de groep jongeren die vanaf hun 18^e niet meer onder de jeugdzorg vallen. Voor deze groep is het van belang dat zij ook na hun 18^e worden ondersteund. Onderzoeker Jacolien Steen deed onderzoek naar de overgang van de jeugdwet naar de participatiewet. Zij stelde **acht acties** op die jeugdhulpverleners en klantmanagers kunnen doorlopen.²¹ SZN geeft **7 aanbevelingen** over 18-/18+ aan gemeenten.²²

Meer informatie

Website met inzicht in hobbels bij volwassen worden

Op de website www.16-27.nl is informatie beschikbaar voor gemeenten, professionals, jongeren en hun ouders. De informatie is divers. Voor gemeenten en professionals zijn er een toolkit en handreikingen om zicht te krijgen op wat het beste werkt en welke acties daarbij helpen. Ook is er informatie over de wet- en regelgeving die van toepassing is.

²⁰ Actieprogramma Dak- en Thuisloze Jongeren 2019-2021.

²¹ Interview met Jacolien Steen door SZN (maart 2019), *Met eenvoudige ingrepen kan jongeren en de maatschappij veel worden bespaard*.

²² SZN, *Het roer om!*

Dossier 18- 18+

Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) beschrijft de overgang van de zorg voor jongeren onder de 18 (Jeugdwet) en boven de 18 (Wmo), en de overgang daartussen. Op haar website staat het dossier [Overgang 18-/18+ en wetgeving](#).

Participatie zonder startkwalificatie

Het Ministerie van VWS heeft aandacht voor jongeren zonder startkwalificatie. Deze [Infographic](#) en [animatie](#) geven meer uitleg over de aanpak van VWS.

Contact

Wil je meer weten over dak- en thuisloze jongeren? Op de site van SZN (Stichting Zwerfjongeren Nederland) staat meer informatie. Kijk op: www.zwerfjongeren.nl.